

A norvégiai számi írásbeliség hajnalán: Isaac Olsen élete és munkássága

LUDVIG Ádám

Debreceni Egyetem
ludvigadam7@gmail.com

Bevezetés

A 17–18. század a számi írásbeliség kialakulásának kora. Az első számi nyelvű leírásokat a nyelvet (többé-kevésbé) ismerő misszionáriusok vagy prédikátorok készítették, akik eltökélten igyekeztek megtéríteni a számikat. Ehhez kulcsfontosságú volt az anyanyelvű prédikáció, valamint a vallásos szövegek számi nyelvű fordítása. Az anyaországok nyelveitől mind genealógiáját, mind tipológiáját tekintve teljesen eltérő nyelv megtanulása komoly erőfeszítéseket jelenthetett a számik közé induló misszionáriusok számára, különösen a legelső időszakban, amikor még semmilyen írott anyag nem segítette számi nyelvű tanulmányaikat.

Dán-Norvégiában¹ az északi számik közé érkező egyik legelső ilyen prédikátor Isaac Olsen volt. Tanulmányomban az ő életét és munkásságát mutatom be vázlatosan. Olsen tevékenysége révén az északi számi oktatás-, kultúr- és nyelvtörténet egyik kiemelkedő alakjává vált. Az első számi nyelvű lejegyzések valószínűleg Olsen nevéhez köthetők, ez kevésbé kap hangsúlyt a róla szóló szakirodalomban.

1. A Missziós Főiskola és Thomas von Westen

1714-ben Koppenhágában jött létre a Missziós Főiskola, amelynek feladata Számiföldön és Grönlandon az őslakosok megtérítése, ill. a koppenhágai árvaház megalapítása volt. Első vezetőjévé Johan Georg Holstein titkos tanácsost (1662–1730) nevezték ki, a Számiföldre irányuló misszió élére pedig a tehetséges és elhivatott Thomas von Westent (1682–1727) állították (róla rész-

¹ Dánia és Norvégia 1524 és 1533 között perszónálunióban, 1537 és 1814 között reálunióban állt.

letesen ld. Kelemen 2020). A misszió a később már északi számiul is jól tudó von Westen vezetésével 1716-ban vette kezdetét.

1717-ben Trondheimben von Westen szemináriumot hozott létre *Seminarium Scholasticum* néven, melynek célja a számi misszionáriusok és tanárok oktatása volt. Emellett megalapította a *Seminarium Domesticum*-ot, amely Westen saját házában működött. Itt számi fiúkat készítettek fel a tanári pályára (Kelemen 2020: 144).

Von Westen Trondheimből 1716 és 1723 között három alkalommal indult el északra a misszió keretein belül. Első útja 1716-ban volt, ekkor azt észlelte, hogy a számik ugyan meg vannak keresztelve, de továbbra is követik a sámánhitet. Emellett azt is kutatta, hogy hol alkalmas templomokat és iskolákat építeni. Finnmarkot két missziós körzetre osztották: a keletire és a nyugatira.

Az 1718–1719-es második missziós úton egy harmadik körzetet is létrehozta, majd az 1722–1723-as harmadik út során Tromsøtől dél felé vették az irányt. Von Westen azt a következtetést vonta le útja során, hogy minél délebbre mennek, annál erősebb a sámánhit.

Amikor von Westen 1727-ben elhunyt, akkor a szemináriuma is bezárta kapuit.² Hatalmas szellemi örökséget hagyott maga után, egy olyan nagy szervezetet hozott létre, amely Trondheimtől Varangerig terjedt.

Első vizitációs útja során találkozott Isaac Olsennel, akiben felismerte a lehetőséget és magával vitte Trondheimbe, ahol Olsen aktív részt vállalt mind az oktatásban, mind a számi fordítási munkálatokban (Bergsland 1950: 79; Kelemen 2018; Skjelmo – Willumsen 2017a: 80; 2017b: 303, 311).

2. Isaac Olsen élete és munkássága

Isaac Olsen (kb. 1680–1730) fiatalkoráról keveset tudunk. Talán a norvégiai Trøndelag régióban született. A trondheimi Katedrális Iskolában tanult, de nem fejezte be tanulmányait. 1700 után egy plébániára ment dolgozni, és 1703-ban a Magerøy-szigeti Kjelvikben volt házi tanító³ Trude Nitter (1699–1719) plébános gyermekeinél. Nitter 1705-ben Nyugat-Finnmarkban lett

² 1752-ben – tulajdonképpen a *Seminarium Scholasticum* jogutódjaként – újra lehetőség nyílt a számi tanulmányokra, immár a *Seminarium Lapponicum Fredericianum*-ban. Ennek az intézménynek a feje Knud Leem (1697?–1774) norvég nyelvészprofesszor volt, aki Isaac Olsentől tanulta az északi számi nyelvet. (Leem életéről és munkásságáról ld. Kelemen 2018.)

³ Abban az időben még nem voltak iskolák Észak-Norvégiában, így az oktatás csupán a magasabb rangú köztisztviselők fiainak kiváltsága volt. A magántanár feladata volt a fiataloknak a trondheimi Katedrális Iskola (Katedralskole) külső vizsgáira való felkészítése (Willumsen 2019: 144).

lelkész, Olsen pedig 1706-ban Kelet-Finnmarkba utazott,⁴ ahol vándortanító és prédikátor lett az északi számik között. Településenként egy-egy hónapot töltött el, közben pedig szorgalmasan tanulta a számik nyelvét, kultúráját és ismerkedett a terület földrajzi adottságaival.⁵

1708-ban Nidaros (a mai Trondheim) akkori püspöke, Peder Krog (1654–1731) hivatalosan is utasította, hogy tanítóként szolgáljon Kelet-Finnmarkban. A püspök egy tízpontos instrukciót adott át Olsennek, amely tartalmazta, hogy tevékenysége mit is foglaljon magába. Ezáltal jelentősebb szerephez jutott ugyan, de tulajdonképpen ugyanazokat a feladatokat látta el, mint addig: tanított és katekizált. Az instrukció tanúbizonysága alapján a vezető papok pontosan informálva voltak Olsen tevékenységéről. Finnmarkban nem csak Varanger, hanem Tana, Laksefjord és Porsanger települések is tevékenységi területének számítottak. Annyi embert kellett oktatnia (írni, olvasni, imádkozni), amennyit csak tudott. Javarészt számi nyelven kellett prédikálnia, de elvárták a norvég nyelv tanítását is, hogy a számik az anyaország nyelvével is tisztában legyenek.

Két évvel az instrukciók átadása után Olsen kétségbeesett levelet küldött a finnmarki hatóságoknak. Korábban ugyanis elárulta Ludvig Paus (1674–1745) prépostnak⁶ a számi áldozati és imahelyek és az istenek neveit, szolt a számik bálványimádatáról, amiért azok halálosan megfenyegették (1710-től egyre intenzívebben), ezért többször is őrizetet kért. Paus írásaiban Olsent nevezi az első szerzőnek, aki a számik „titkát” több ízben is közzétette: 1709-ben, 1710-ben és 1711-ben (Skjelmo – Willumsen 2017a: 75–78).

Olsen nehéz helyzete miatt 1710-től folyamatosan kérte a hatóságok segítségét. 1713-ban és 1714-ben imaleveleket is írt, amelyben összefoglalta Finnmark megyében végzett munkáját. Leírta a körülményeket, részletesen taglalta, milyen megpróbáltatásokon ment keresztül vándortanítósa tíz évében. Panaszkodott, hogy az ő tanításait a számik jelentéktelenebbnek tartották a sámánok tanításainál, rossz ruhákat és gyenge ellátást kapott, állandóan féltette életét az őslakosoktól. Úgy tűnt, hogy a számi hitvilág melletti ki-

⁴ Erich Lorch (1647–1717) tartományi kormányzó vitte magával Nessebybe, akivel 1703-ban találkozott Kjelvikben (Rasmussen 2016: 159).

⁵ Hans Soelgaard bírósági végrehajtót kísérte el hivatalos útjára idegenvezetőként és tolmácsként a határon át Oroszországba (Willumsen 2019: 144).

⁶ Ludvig Paus Kelet-Finnmarkban szolgált prépostként. Aktív szerepet vállalt a számi-földi misszióban. Ő avatta fel az első templomot Varangerben 1719-ben, amelyet a misszió keretein belül építettek. Olsen az ő „informátora” volt.

tartás erősebb volt a kereszténységénél, pedig Olsen folyamatosan azt közvetítette feléjük, hogy a régi tanokat ki kell irtani a közgondolkodásból.

1714 nyarán, a Missziós Főiskola alapításának évében írta az utolsó kérést a hatóságokhoz. Pénzt kért utazásaira, íróeszközökre, szegényes ruháinak megújítására. Mindezekre pozitív választ kapott (Skjelmo – Willumsen 2017b: 321).

Olsen a nehéz körülmények ellenére kiválóan végezte munkáját. Ezt bizonyítja Povel Resen teológusnak a varangeri számikról szóló írása, melyben kiemelte, hogy azért voltak olyan iskolázottak az ott élők, mert olyan kiváló tanítójuk volt, mint Isaac Olsen (Skjelmo – Willumsen 2017b: 313).

1716-ban Varangerben találkozott Thomas von Westennel, aki első missziós útján tartózkodott északon (vö. Kelemen 2020: 145–146). Ugyanebben az évben Olsen elkísérte von Westent Vedøy szigetére, majd onnan Trondheimbe utaztak, ahol Olsen aktívan bekapcsolódott a von Westen-féle szeminarium oktatási tevékenységébe, s mindeközben északi számi vallási témájú fordításokat (pl. a Miatyánk) is készített (Skjelmo – Willumsen 2017a: 62; 2017b: 303; az északi számi Miatyánk-fordításokról ld. Kelemen 2021).

Néhány év múlva a Missziós Főiskola Koppenhágába hívta, hogy referáljon a finmarki számik helyzetéről, és hogy megbízást adjanak neki további szövegek számára fordítására. Utolsó éveiben a trondheimi Miasszonyunk Székesegyházban dolgozott.

3. A másolati könyvről

Mivel Olsen igen nagy tudással rendelkezett a számik nyelvéről és kultúrájáról, így nagyon hasznos és fontos szereplője lett a misszióknak (Skjelmo – Willumsen 2017b: 304). Nyugati és keleti területeken egyaránt tevékenykedett, gyakorlatilag együtt élt a számikkal, így alaposan megismerte az életmódjukat. Ő volt az első, aki leírta a számi kultúra, a számi életforma jellemző jegyeit, vagyis oktatási és nevelési munkássága mellett néprajzi, művelődéstörténeti jelentősége sem elhanyagolható.

E témában íródott 1717-es műve, az *Om Lappernes Vildfarelser og Overtro* [A lapp téveszmékről és babonákról], amely a számik hitvilágáról és etnográfijáról szól. Azért tudott részletes és hiteles képet adni a számikról, mert, ahogy korábban is említettem, a partvidéken és a hegyekben élő számikat is tanította, széleskörű ismerete innen származott. Ez a jelentés Knud Leem norvég nyelvprofesszornak a Finnmark megye számijairól írt 1767-es munkájához szolgált alapul⁷ (Skjelmo – Willumsen 2017a: 63).

⁷ *Beskrivelse Over Finnmarkens Lapper* [A finnmarki lappok leírása].

Isaac Olsen hátrahagyott egy közel ezer oldalas, ún. másolati könyvet (norvégul *kopibog*),⁸ amely a norvég Kultúrtörténeti Múzeumban található. A munka nagy része 1703 és 1717 között, vagyis misszionáriusi tevékenységének korai szakaszában íródott. A kézirat többfajta szövegből áll, melyeket főleg Olsen írt, ám más személyek (pl. köztisztviselők) kézírása is azonosítható benne (a legrégebbi szövegek 1683-ból származnak). A szövegek között találni utasításokat a trondheimi püspöktől, kultúrtörténeti lejegyzéseket, izlandi szövegeket, rúnairásos ábécét számi és norvég nyelven, saját leveleinek másolatát a hatóságokhoz, himnuszok és a Miatyánk számi fordításait (Wilumsen 2019: 145).

A szövegek tartalma alapján a másolati könyv három részre osztható.

3.1. Az első részről

A másolati könyv első része talán 1706 előtt keletkezett. A főleg Olsen kézírásával íródott szövegek azt tükrözik, hogy szerzőjük igen művelt ember volt.

a) Történelmi szövegek. Ez a rész egyértelműen Olsen műve, írása jól felismerhető, következetes mind tartalmi, mind formai szempontból, célközönsége vélhetően a gyermekek voltak. Itt Olsen főleg a skandináv kultúrához, mitológiához, mitologikus alakokhoz, istenekhez és királyokhoz kapcsolódó történelmi korszakokról ír, de a skandináv régiókon kívül *Schytia*-t is említi, ahol elmondása szerint sokféle ember és állat él (Szkítia valószínűleg – mint a magyar hagyományban is – gyűjtőfogalom volt, Tatárfölddel azonosítható). A könyvben a királyok kronológiai rendben sorjáznak. Központi szerepet kapnak a vallási szokások és a képzelt világok, világképek. A mágikus erővel rendelkező, csatákban legyőzhetetlen, hős főistennek, Odinnak kiüntetett szerepe van a munkában.

Olsen az áldozati szertartások leírása kapcsán utal először a számikra. Az ördögtől való szokást párhuzamba hozza a számik hitvilágával, amely ellen minden erővel küzdeni kell. A kereszténységet megelőző eszmék veszélyesek és károsak, meg kell tőlük szabadulni. Ezt nem csak Olsen vallotta így, a misszionáriusok között is ez volt az általános vélekedés. A szöveg hang-

⁸ Nincs pontosan tisztázva, hogy miért nevezik másolati könyvnek, de nem keverendő össze a levéltári szakirodalomban használatos kifejezéssel, amely valamilyen szöveg könyvben vezetett, kézzel írt másolatát tartalmazza. Olsen könyve saját használatra készült, egyfajta „jegyzetfüzetnek” tekinthető, amelybe minden, a munkájához szükséges információt összegyűjtött.

neme jól tükrözi Olsen motiváltságát, elkötelezettségét (Skjelmo – Willumsen 2017b: 308–310).

Olsen történelmi ismeretei feltehetőleg a korábban említett Trude Nitter plébánostól származtak. Házitanítói éveiben minden bizonnyal betekintést nyerhetett Nitter munkáiba. Nitter kapcsolatban állt Þormóður Torfason (1636–1719) királyi történésszel. Torfason (Torfæus) középkori norvég kéziratokat mentett, illetve régebbi izlandi szövegeket fordított dánra. Mielőtt Kjelvikbe került, Nitter Torfason írnoka volt. Ő maga latinból fordított néhány középkori skandináv szent szöveget, illetve Egil sagájának⁹ egy részét (Willumsen 2019: 145).

Felmerül a kérdés, hogy mennyiben hathatott Nitter munkássága Olsen történelemszemléletére? A norvég Liv Hellen Willumsen professzor, Olsen munkásságának szakértője szerint Egil sagája nem kap szerepet Olsen írásának kérdéses egységében, így véleménye szerint nem feltételezhetünk erőteljes befolyást Nitter részéről. Az viszont elképzelhető, hogy Nitter mutatott olyan történelmi szövegeket Olsennek, amit az aztán be is épített oktatási anyagába (Willumsen 2019: 145).

b) Etikai, erkölcsi szövegek. Olsen a történelmi mellett etikai kérdéseket is taglal a könyv első nagyobb egységében. Vélhetően az akkoriban csupán szájhagyomány útján terjedő, erkölcsi tanulságokat közvetítő történetek, mint az *Engedetlen fiú* vagy *A lenyelt tű* kaptak itt helyet. A célközönség bővült, ezek a történetek már a felnőtt hallgatóknak is tanulságot kívántak szolgáltatni.

c) Szórakoztató szövegek. A már sokkal inkább felnőtteknek szánt egységben a találós kérdések, matematikai rejtvények, népi gyógymódok mellett információt kapunk a dohányosdás helyes technikájáról, a gyógyszerek szükséges hozzávalóinak beszerzési lehetőségeiről és árairól, továbbá arról, hogyan lehet az állott sört újra frissé tenni (Willumsen 2019: 151).

d) „Nyelvészeti” szövegek. Olsen idegennyelv-tudása (az északi számin túl) vélhetően nem volt kiemelkedő, de igencsak érdeklődött más nyelvek iránt. Erről könyve első része tanúskodik, itt különböző ábécéket, rúnairásokat mutatott be. Nyelvészeti szempontból különösen izgalmas, hogy itt található először izlandi, majd pedig északi számi nyelven egy-egy Miatyánk-fordítás is. Tulajdonképpen saját nyelvtanulásához használta fel az általa jól is-

⁹ Ismeretlen izlandi szerző 13. századi sagája, melynek főszereplője Egil, 10. századi viking harcos.

mert Miatyánk szövegét, megpróbálta átlátni az északi számi nyelv struktúráját. (Sikerült is neki igen magas szintű északi számi nyelvtudásra szert tennie.) Nyelvtanulási készsége és ambíciója a számi nyelv elsajátítására egyértelműen kiviláglik az ebben a témában íródott szövegekből (Willumsen 2019: 152).

5.2. A második részcím

Legfontosabb tartalma a Peder Krog által közölt 1708. évi instrukció, amelyben a püspök rendelkezik többek között Olsen fizetéséről is.¹⁰ Ezt személyesen is közölte vele a találkozásuk alkalmával. Ez a találkozó meghatározó lehetett, mivel a püspök biztatta a tehetséges prédikátort munkája folytatására és kiterjesztésére a Varangeren kívüli területekre is. Krog imák és dalok, az olvasás és írás megtanítására kéri őt, de nem csak számiul, hanem norvégul is. A kereskedelmi kapcsolatok révén már lehetett norvég szókincsük a számiknak, így ez a feladat talán nem volt olyan nagy kihívás Olsennek. Tanítani kellett ezen felül az apostolokról, Krisztus szenvedéséről és a királyokról, valamint egyéb bibliai történetekről. Ezeket Olsen először a számi anyanyelvén, majd később lassanként norvégul adta elő.

A püspök a tehetséges fiatal számik között is kerestetett missziós résztvevőket. Olsennek példát kellett mutatnia és dokumentálnia is kellett, hogy hol és meddig tanított, hány ifjú és idős tanult egy faluban, akiknek a pontos korát is adatolnia kellett. Nyilvánvaló céljuknak tekintették, hogy kiszabadítsák őket a nyomorból, és a királyság hasznára váló tehetséges embereknek előrelépést biztosítsanak. Nagy problémát jelentett azonban, hogy ellenálltak a kereszténység felvételének, sámándobokkal zenéltek és jójáltak, tehát a gondolkodásukat kellett megváltoztatni.

Olsen korábban említett kérvényei is szerepelnek a másolati könyvben, amelyben rossz anyagi helyzete javítását kérte, és arról panaszkodott, hogy gyilkossággal fenyegették. Sokszor papírra írta le a tananyagot és azt adta oda a számiknak, mivel nem voltak könyvei (Skjelmo – Willumsen 2017a: 76–77, 84; 2017b: 313–319).

Ugyancsak ebben az egységben kapnak helyet a néprajzi, kultúrtörténeti szempontból legrelevánsabb információk: az északi számi áldozati helyek és

¹⁰ Ez 20 *rigsdaler* volt. Ez a dán–norvég perszonálunió pénze volt, 1625-től Norvégiában 1814-ig, Dániában 1875-ig. Kezdetben hat márkának vagy 96 skillingnek felelt meg. Jelentése 'állami tallér' (Maticsák 2018: 156).

a számi „varázslásról” szóló gondolatok.¹¹ Ez a fejezet nyelvészeti szempontból is igen érdekes anyagot szolgáltat: 40 különböző „démon” neve (pl. *Noide, Noide gadze, Julle gadze, Toento, Wuocko, Passe alma*) és több mint száz áldozati hely neve szerepel benne (a számi istennevekről ld. Kelemen 2022). Az északi számi adatokat természetesen fonetikusán írta át.

A harmadik részből

A harmadik résznek nincs egységes tematikája, itt változatos tartalmak jelennek meg. Egyrészt megismétli a démonok és áldozati helyek listáját, másrészt vallásos témájú imák és könyörgések kapnak itt helyet. Többek között olvasható a reformáció 1717-es évfordulójának emlékére Koppenhágában kiadott dokumentum másolata („Gyűjteni” címszó alatt), könyörgések a királyi családtagokért és a jubileumi istentiszteletek imái, zsoltárai, énekei.

Az egyik jellegzetes dokumentum, amely a másolati könyvbe került, egy úgynevezett *Himmelbrev* ’mennyei levél’. Ez az a levél, amelyet a hiedelem szerint Jézus maga írt, és Mihály arkangyal küldött el, s csak azok kaphatják meg, akik hisznek benne. A levél eredetileg németül íródott, dánra később fordították le. A levél figyelmeztetéseket tartalmaz (pl. tilos a trágárság, a bálványimádás és a góg), védőhatása van („Akinek ez a levél a házában vagy magánál van, annak nem árthat sem vihar sem villámlás, és a tűztől és a víztől, a naptól és a vastól, és minden más fenyegető csapástól biztonságban és mentes lesz”).¹² A levél intelmeinek be nem tartása szintén következményekkel járhatott: dögvész, háború, éhség, szegénység és nyomor érkezett a Földre megtorlásul (Willumsen 2017: 63; 2019: 157).

Összegzés

Isaac Olsen példája egyértelműen megmutatja, hogy miért volt érdemes keresni a tehetséggel megáldott embereket Dán-Norvégiában a 17–18. században. Példás munkájával és helytállásával a királyi udvart szolgálta, és a mai napig fontos eredményeket ért el.

Másolati könyve számos tudomány képviselőinek szolgál hasznos forrással. A közeljövőben a nyelvészek feladata lesz Olsen könyvének számi anyagát feltárni, értelmezni.

¹¹ A témáról részletesen ld. Christiansen 1950; Kerecsi 2009: 274–283; Reuterskiöld 1980; Pentikäinen 1995; Kulonen et al. 2005.

¹² „Hvo dette bref haver i sit huus eller hos sig bær, den skal ingen skade Vederfares Ingen torden sky heller liun Jld Naar den overgaar skal giøre hannem skade, han skal og for Jld Vand soel og Jærn og alle andre over hengende onde ulycker Være sicker og frie” (Willumsen 2019: 157).

Irodalom

- BERGSLAND, KNUT 1950: Norwegian research on the language and folklore of the Lapps I. Language. The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland 80/1–2: 79–88. <https://www.jstor.org/stable/2844489>
- CHRISTIANSEN, REIDAR TH. 1950: Norwegian research on the language and folklore of the Lapps. Part II. Mythology and folklore. The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland 80/1–2: 89–95.
- KELEMEN IVETT 2018: Knud Leem, a 18. századi számi lexikográfia úttörője. Vázlatok a Lexicon Lapponicum Bipartitum történetéről. Folia Uralica Debreceniensia 25: 99–108.
- KELEMEN IVETT 2020: „A számik apostola.” Thomas von Westen élete és munkássága. Folia Uralica Debreceniensia 27: 139–150.
- KELEMEN IVETT 2021: Északi számi Miatyánk-fordítások összehasonlító vizsgálata. Folia Uralica Debreceniensia 28: 195–208.
- KELEMEN IVETT 2022: Saami god names in Johann Gottlieb Georgi’s ethnographical description. Folia Uralica Debreceniensia 29: 67–82.
- KEREZSI ÁGNES 2009: Az uráli népek néprajza. Fenno-Ugrica Pázmániensia II. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK Piliscsaba.
- KULONEN, ULLA-MAIJA – SEURUJÄRVI-KARI, IRJA – PULKKINEN RISTO 2005: The Saami. A cultural encyclopedia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 925. Helsinki.
- MATICSÁK SÁNDOR 2018: A mókusbörtől az euróig. Pénznevek etimológiai szótára. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- PENTIKÄINEN, JUHA 1995: Saamelaiset. Pohjoisen kansan mytologia. Suomalais-ugrilaisen Seura. Helsinki.
- REUTERSKIÖLD, EDGAR 1980: A lappok mitológiája. In: Hoppál Mihály (szerk.), A Tejút fia. Tanulmányok a finnugor népek hitvilágáról. Európa Könyvkiadó, Budapest. 231–246.
- RASMUSSEN, SIV 2016: Churches in Finnmark county and Torne region in the early modern period. Wehrhahn Verlag. 151–183. https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/9755/paper_4.pdf?sequence=10&isAllowed=y
- SKJELMO, RANDI HEGE – WILLUMSEN, LIV HELENE 2017a: Isaac Olsen – lærer og forkynter. Heimen 54/1: 62–85. Universitetsforlaget, Oslo. <https://doi.org/10.18261/issn.1894-3195-2017-01-05>
- SKJELMO, RANDI HEGE – WILLUMSEN, LIV HELENE 2017b: Preludium til misjonen i Finnmark. Teologisk Tidsskrift 6/4: 301–321. Universitetsforlaget, Oslo. <https://doi.org/10.18261/issn.1893-0271-2017-04-03>
- WILLUMSEN, LIV HELENE 2017: Isaac Olsens kopibok som kulturuttrykk på tidlig 1700-tall. Sjuttonhundretal 14: 58–82. Septentrio Academic Publishing, Tromsø.
- WILLUMSEN, LIV HELENE 2019: Isaac Olsen – the first missionary among the Sami people in Finnmark? Nordlit 43: 142–160.

**At the beginning of North Saami literacy in Norway:
the life and work of Isaac Olsen**

Isaac Olsen (1680–1739) was a traveling teacher of the Finnmark Saamis since 1703, and then (1716–1720) a teacher in the seminaries (Seminarium Scholasticum, Seminarium Domesticum) founded by Thomas von Westen (1682–1727), who was the leader of the Saami Mission. In addition to his teaching activities, he also translated religious texts and wrote the first ethnographic and cultural-historical descriptions of the Saamis. His manuscript of about 1000 pages, which is regarded in the literature as a "copybook", is a faithful illustration of his wide-ranging activities, but it is far from being a mere copy. Based on the themes of the writings the manuscript is divided into three parts: the first part contains texts on historical and moral topics, mainly used in his teaching work, and the second part contains copies of official documents and a glossary of words (names of holy places and gods in North Saami) relating to traditional beliefs in the Saami world. The final, third section contains translations of religious texts (prayers, psalms, the Lord's Prayer) and other writings on religious themes. In my study, I describe Olsen's life and work, with special reference to the copybook.

Keywords: North Saami, Isaac Olsen, copybook, 18th century, Danish-Norway, North Saami writing

ÁDÁM LUDVIG